

**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника
Навчально – науковий інститут мистецтв
Кафедра методики музичного виховання та диригування**

**Методичні рекомендації щодо організації навчання, самостійної роботи та
практичних модулів з дисципліни
«Хоровий клас»**

для студентів вищих музичних навчальних закладів III- IV рівнів акредитації

за першим (бакалаврським) рівнем

за другим (магістерським) рівнем

Галузь знань – 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність – 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Спеціалізація – За предметними спеціалізаціями

Галузь знань – 02 Мистецтво

Спеціальність – 025 Музичне мистецтво

Спеціалізація – Хорове диригування

Автор: **Зваричук Ж.Й.** доцент кафедри методики музичного виховання та диригування, кандидат мистецтвознавства, заслужений працівник культури України.

Рецензенти:

Дудик Р.В. - канддидат мистецтвознавства, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування.

Колубаєв О.Л.- канддидат мистецтвознавства, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування.

Зваричук Ж.Й.

Методичні рекомендації щодо організації навчання, самостійної роботи та практичних модулів до дисципліни **«Хоровий клас»** для студентів вищих музичних навальних закладів III- IV рівнів акредитації акредитації галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) спеціалізації: за предметними спеціалізаціями; галузі знань 02 Мистецтво спеціальності 025 Музичне мистецтво спеціалізації - Хорове диригування за першим (бакалаврським) . та другим (магістерським) рівнем.

Запропоновані методичні рекомендації містять теоретичні положення щодо основних питань в учбовому хоровому колективі. Впровадження в навчальний процес названих методичних рекомендацій сприятиме оновлення змісту навчання, розширення теоретичних знань з навчального курсу **«Хоровий клас»** для студентів вищих музичних навальних закладів III- IV рівнів акредитації галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) спеціалізації: за предметними спеціалізаціями; галузі знань 02 Мистецтво спеціальності 025 Музичне мистецтво спеціалізації - Хорове диригування за першим бакалаврським рівнем. за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнем

Пояснювальна записка

Хоровий клас – є одним з провідних предметів спеціального циклу на музичному факультеті університетів, педагогічних інститутів, де готують вчителів музики, керівників хорових колективів для загальноосвітніх шкіл, педагогічних училищ, фахівців до самостійної практичної роботи, бо, за словами видатного хорового диригента України Пігрова К.К., тільки “через хор можна виховати справжнього хорового диригента”.

Хоровий клас є творчою, навчальною лабораторією, де студенти пізнають можливості вокальних голосів, набувають основ культури вокально-хорового співу, глибоко засвоюють виразові можливості хорової музики та закономірності хорового виконавства в цілому. На заняттях хорового класу розвиваються і формуються естетичні смаки, музичні здібності студентів, загострюється їх мелодичний та гармонічний слух, почуття ритму, удосконалюються навички ансамблевого виконавства, музична пам'ять.

Перед керівником хору стоїть завдання – формувати у студентів творче ставлення до майбутньої професії.

Тому перед хоровим класом стоять такі дуже відповідальні завдання:

1. Виховання любові та зацікавлення до хорового співу як найдоступнішого, активного виду музичного мистецтва.
2. Виховання художнього смаку і практичних навичок свідомого художнього виконання хорових творів, хорового мислення.
3. Постійне вдосконалення вокально-хорових навичок студентів виховання професійного ставлення до дихання, звукоутворення, однотембровості хорових партій, почуття “високої” позиції, вміння користуватись резонаторами та інше.
4. Ознайомлення з кращими зразками вокально-хорової музики різних стилів, композиторських шкіл, епох.
5. Вивчення хорових творів шкільної програми.
6. Підготовка студентів до державного екзамену з диригування хором.

Хоровий клас – обов'язкова дисципліна для всіх студентів музичного факультету на протязі всього періоду навчання.

Комплектування хорових партій співочими голосами є основною складністю в роботі курсового хору, бо залежить від набору студентів. Тому необхідно більш вимогливо проводити перевірку вокальних даних вступників. Та курсовий хор має й ряд позитивних сторін в організації навчального процесу – це постійний склад колективу протягом всього періоду навчання студентів; поступовість в роботі від першого до випускного курсу, від простого до більш складного хорового репертуару. На такому хорі легше організувати практичну роботу студентів по роботі з хором.

Заняття з хорового класу проходить протягом двох академічних годин і складається з великої підготовчої частини (підготовка до роботи, настроювання та розспівування хору), і безпосередньої репетиції, на якій також комбінуються різні види роботи: розбір нових творів, вдосконалення та закріплення вивченого, повторення вже знайомих творів, читання з листа нескладних хорових партій, практичної роботи студентів з хором та організації самостійної роботи над партитурами програми.

Спосіб чи методику розучування хорового твору керівник колективу визначає в залежності від ступеня складності твору певних його характеристик, але основне в цьому творчому процесі – підпорядкувати всю роботу на оволодіння технічною та художньою сторонами матеріалу.

Для роботи в хоровому класі запропоновані теми, що поєднують теоретичне обґрунтування вокально-хорових проблем та шляхи їх практичного розв'язання.

На протязі всього періоду навчання студенти повинні оволодіти певними вокальними та хоровими навиками: співочим диханням, способами звукоутворення, правильною і чіткою дикцією, манерою співу, вмінням чистого інтонування, ансамблевого співу в хорі, художньо-образного осмислення хорового твору. В робочій програмі кожна проблема виділена в окрему тему, та керівник хорового класу на кожному занятті повинен вміло поєднувати всі види вокально-хорової роботи як в розспівуванні хору так і в роботі над хоровими

творами. Всі набуті навички і вміння постійно закріплюються, вдосконалюються, поступово ускладнюються в роботі на всіх наступних курсах.

Репертуар хорового класу повинен підпорядковуватися тим завданням, що ставить перед собою цей курс:

- виховання у студентів високої вокально-хорової культури;
- підготовка державних програм та концертної діяльності;
- забезпечення практики студентів.

Виховання майбутніх диригентів-хормейстерів, вчителів музики в хоровому класі повинно відбуватися на основі кращих хорових творів вітчизняних та зарубіжних композиторів, обробок народних пісень, фрагментів з опер. До репертуару необхідно включити твори різних епох, стилів, жанрів. Це дає можливість студентам глибше познайомитись на практиці з хоровою музикою різних часів, напрямків.

Основним фактором при виборі виконавського репертуару повинні бути особливості навчального хору, виконавські можливості колективу. В репертуар хору бажано включати такі твори, які б сприяли вдосконаленню художньої та виконавської майстерності хору, різноманітні за формою і фактурою, необхідні студентам для проходження практики, підготовки дипломних робіт і концертних виступів. Тому керівник хорового колективу, працюючи над створенням репертуару для кожного навчального хору, повинен старанно аналізувати та підбирати відповідний матеріал з урахуванням всіх цих моментів.

Запропонований в програмі список рекомендованих хорових творів є орієнтовним і не обмежує керівника у підборі репертуару.

Доцільно вводити в роботу хорового класу практику співу з партитур, а не з по голосників. Це з одного боку, сприяє ансамблю, з другого – дає можливість співакам реально чути звучання і окремих хорових груп і усього колективу в цілому.

В роботі навчального хорового класу передбачається ознайомлення з шкільним репертуаром шляхом читання з листа (10-15хв. в тиждень). Складність хорових дитячих творів для роботи з шкільним хором залежить від курсу

навчального хору: від одноголосся – на першому; двоголосся, трьохголосся – на наступних курсах.

Важливу роль в процесі навчального співу відіграє аналіз результатів праці. До такого аналізу необхідно залучити студентів, бо критичний підхід до почутого розвиває в них творче мислення, творчу активність.

Хоровий клас як творчий колектив необхідно залучати і до концертної діяльності. Це може бути участь в окремих концертах, чи підготовлений творчий звіт хорового колективу як підсумок роботи за цілий рік; участь у державному екзамені з диригування хором

Мета викладання навчальної дисципліни “**Хоровий клас**” полягає у формуванні педагогічних засобів професійного розвитку та процесі професійної підготовки студентів за спеціальністю 025- Музичне мистецтво та 014.13- Середня освіта в оволодінні науково-теоретичними та практичними основами виконавської майстерності та роботи з хоровими колективами, як складової навчальної дисципліни музично-виконавської освіти у вищій школі, та всіх профільних дисциплін диригентської освіти; розширити і професійно загострити тематику теоретичної, методичної та практичної підготовки майбутнього як виконавця так і хормейстера, вихованні необхідних практичних навиків і вмінь по керуванню хором. «Хоровий клас» базується на вивченні та взаємозв’язку предмета з блоком дисциплін психолого-педагогічного, фундаментального та професійно-орієнтованого циклу навчального плану, а саме: хорознавство, практикум роботи з хором, історія музики, сольфеджіо, читання хорових партитур, хорове аранжування, гармонія, теорія музики, гра на музичному інструменті, постановка голосу, психологія. Дисципліна «Хоровий клас» є однією з профілюючих дисциплін, що визначають кваліфікацію випускника як викладача, хормейстера, керівника хорового колективу.

Досягнення мети передбачає опанування майбутніми педагогами-музикантами **змісту** курсу, що виявляється у:

- фаховому та культурному зростанні засобами вокально-хорової роботи, усталеному професійному інтересі до безперервного оновлення індивідуально-професійних якостей;

- формуванні фахової компетенції у процесі диригентської та хорової підготовки, де поєднуються загально-професійна і спеціальна фахова складові, як здатність до виконавської діяльності;
- здатності до системної апперцепції і інтеграції галузевого знання та вміння долати поставлені завдання та мету у педагогічній та виконавській реальності;
- здатності і уміннях використовувати знання для вирішення проблем особистісного взаєморозвитку художнього розвитку людини;
- формування комплексу знань, умінь і навичок, що забезпечує його спроможність використовувати у практичній діяльності;
- навичках самостійної роботи та навчання.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Хоровий клас” є:

- фахове та культурне зростання засобами вокально-хорової роботи, усталений професійний інтерес до безперервного оновлення індивідуально-професійних якостей;
- вивчення різних стилів і жанрів хорової музики, знайомство з принципами підбору хорового репертуару;
- виховання художнього смаку за допомогою вивчення та виконання високохудожніх зразків хорової літератури;
- виробити у студентів вокально-хорову техніку необхідну для співу в хорі;
- розвинути слухові здібності, вокально-хорові навички, необхідні для роботи з хоровим колективом;
- навиків практичної роботи з хором та засвоєння ними всього багатогранного комплексу вокально-хорових засобів музичної виразності;
- розвивати творчу уяву, художній смак, вміння розкривати творчий задум композитора, навички професійно-художнього виконання творів;
- забезпечення студентів хоровим репертуаром для подальшої професійної діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати:

- теоретичні основи вокально – хорових дисциплін;

- особливості хорового співу, характеристику вокального голосу, дитячого голосу та його вікові якості, психолого – педагогічні основи музичного сприймання та відображення;
- хорові партії визначених творів, основні риси творчості композитора даного твору;
- сутність, структуру й особливості вокально-хорової роботи та керування хоровим колективом.

вміти:

- знаходити творчий контакт в колективі, орієнтуватися в загальній хоровій звучності, слухати хорові партії, оцінювати якість звучання і виправляти помилки;
- володіти вокально – хоровими навиками, необхідними для співу в навчальному, професійному та самодіяльному хоровому колективі;
- провести бесіду про композитора, виклад змісту виучуваного твору, демонстрацію його на фортепіано;
- самостійно проводити репетицію хору, скласти план проведення репетиції, визначати методику розучування твору, співати хорові партії;
- підбирати хоровий репертуар для хорів різних видів;
- використовувати творчі методи, нові методології в практичній роботі з хором та зацікавлення хоровою творчістю.

Компетенції:

Компетенції соціально-особистісні

- Здатність учитися;
- Здатність до критики й самокритики;
- Креативність, здатність до системного мислення;
- Адаптивність і комунікабельність;
- Наполегливість у досягненні мети;
- Турбота про якість виконуваної роботи;
- Дотримання етики та толерантність.

Загальнонаукові компетенції

- Базові уявлення про основні напрямки розвитку хорового виконавства; знання вітчизняної історії хорової музики;
- Базові знання для виховання художнього смаку за допомогою вивчення та виконання високохудожніх зразків хорової літератури; сутність, структуру й особливості вокально-хорової роботи та керування хоровим колективом необхідному для володіння ними в обраній професії;
- Базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, використовувати інтернет-ресурси для пошуків нового репертуару, прослуховувати виконання хорової музики;
- Базові знання в галузі, необхідні для освоєння загально-професійних дисциплін.

Інструментальні компетенції

- Здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою;
- Здатність до аналізу і синтезу;
- Уміння застосовувати базові знання на практиці;
- Здатність до самонавчання;
- Здатність адаптуватися до нових ситуацій.

Загально-професійні компетенції

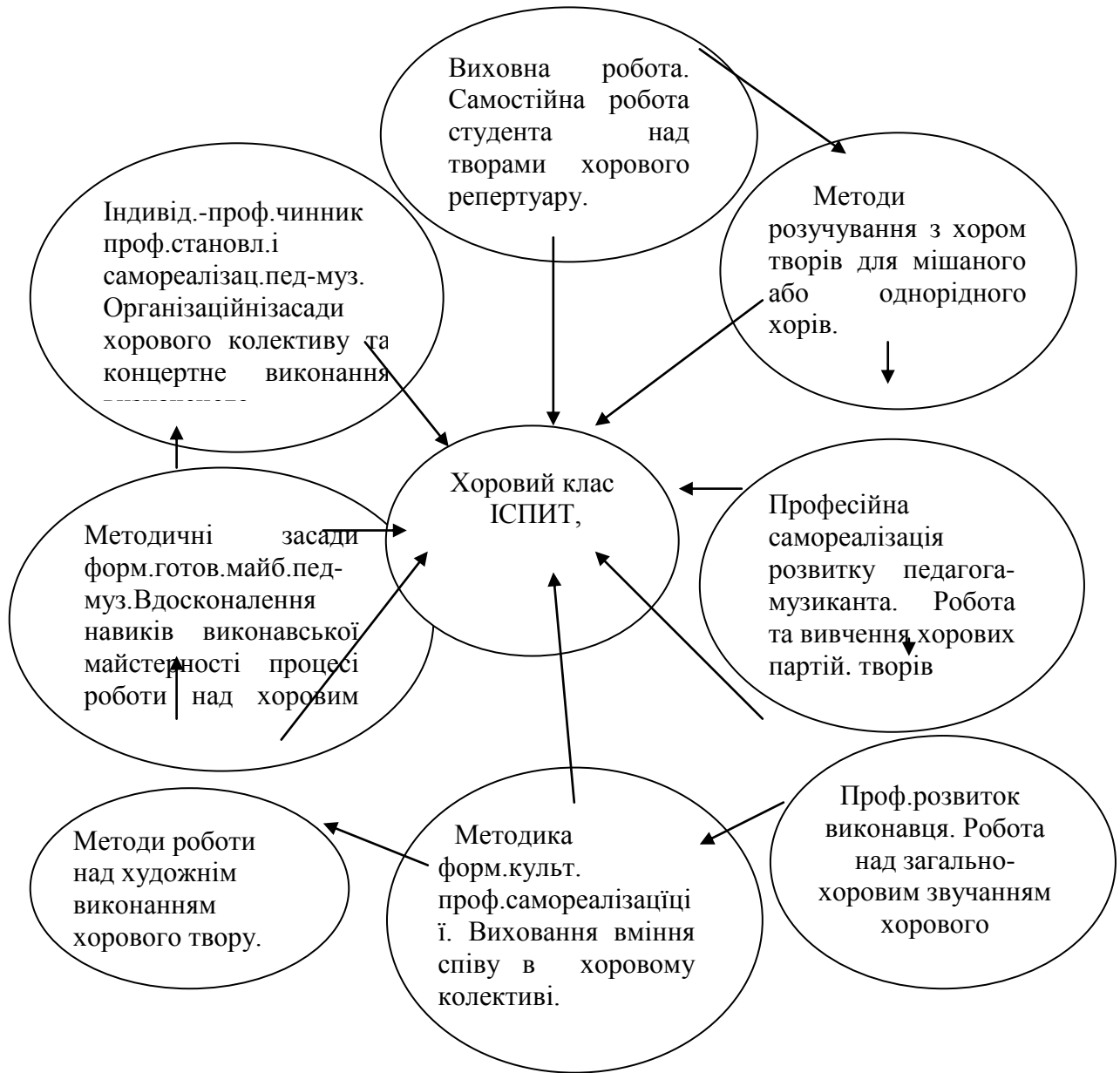
- Розуміння цілісного рішення об'єкту на основі емоційно-чуттєвого сприйняття музичної форми;
- Володіння методами спостереження, ідентифікації, класифікації предмету діяльності;
- Застосування основних методів аналізу й оцінки стану об'єктів предметів діяльності;
- Базові уявлення про основні закономірності й сучасні досягнення у теорії та методології музичного мистецтва;
- Практичне й оперативне застосування знань, вмінь до конкретних професійних ситуацій.

- Розвивати творчу уяву, художній смак; вміння розкривати творчий задум композитора; навички професійно-художнього виконання творів; уміння використовувати їх в професійній діяльності;

Спеціалізовано-професійні компетенції

- Знання основних шляхів пошуку виконавських засобів втілення художнього образу у виконавській, педагогічній діяльності;
- Використання професійно-профільованих знань у педагогічній, виконавській та концертній діяльності;
- Використання теоретичних та методичних знань, володіння музичним репертуарним матеріалом різних епох, стилів для виконавської та концертної роботи;
- Використання професійно-профільованих знань та навичок під час вокально-хорової роботи в колективі, у процесі формування естетичних поглядів, тенденцій та художніх смаків;
- Використання знань, умінь і навичок зі спеціалізованих професійних дисциплін в процесі вирішення практичних завдань.

Структурно - логічна схема навчальної дисципліни

Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи студентів.

Підготовка сучасного фахівця у будь-якій галузі неможлива без набуття ним знань та навичок самостійної роботи. Її велику, інформаційно-містку частину включено у підготовку магістрів. За складом матеріалу, змістом та структурою вони повністю узгоджені з навчальним планом.

Самостійна робота студентів (СРС) займає провідне місце в системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності СРС значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента. Самостійна робота завершує завдання усіх інших видів навчальної діяльності. СРС – це діяльність, що організовується тим, хто навчається в силу його пізнавальних мотивів у найбільш зручній, раціональній час та контролюється ним самим на основі опосередкованого системного управління з боку викладача.

Розвиток напрямку самостійної підготовки студентів до опанування навчальними дисциплінами професійно орієнтованого циклу є важливим для професійної підготовки в навчальних закладах. Зміст навчальної дисципліни «Хоровий клас» визначено в її робочій навчальній програмі. Вивчення дисципліни передбачає засвоєння теоретичного матеріалу, вміння практичного використання знань та щоденну самостійну роботу.

Особливе значення мають відвідування концертів, ознайомлення з найрізноманітнішою хоровою літературою різних стилів та жанрів, слухання музики, перегляд відеозаписів концертних програм різних за професійним рівнем хорових колективів та вміння аналізувати почуте.

Самостійна робота студентів по вивченню відповідної дисципліни включає вивчення теоретичних основ курсу згідно тематичного плану за рекомендованою літературою, самостійне опрацювання та вивчення напам'ять хорових партій репертуару хорового класу. Студент при вивченні хорових партій може користуватися методом програвання партитури чи окремої партії на інструменті або читка з листа.

Підготовка студента до роботи над державною дипломною програмою передбачає: комплексний музично-теоретичний та вокально-хоровий аналіз хорового твору, наявність репетиційного плану, досконале знання хорової партитури, високо професійну мануальну техніку, власне інтерпретаційне рішення твору.

Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи студентів, вивчення та практичних змістовних модулів дисципліни.

I. Теоретичні положення організації та роботи з навчальним хором.

Організація хорового колективу потребує високих вимог як до учасників, так і до його керівника. Диригент повинен бути вимогливим організатором і вихователем, грамотним хормейстером. Від його особистих якостей багато в чому буде залежати рівень звучання хору, його зростання, художня повноцінність творів, що будуть виконуватись, і, врешті-решт, зацікавленість самих учасників.

Керівник хору повинен бути хорошим фахівцем, володіти голосом, музичним інструментом, професійним музичним слухом і пам'яттю, художнім смаком, бути вмілим організатором, уважною та тактовною людиною. Такі якості диригенту просто необхідні, адже він веде за собою велику кількість людей.

Важливе місце в житті майбутнього хорового колективу займає музикант-концертмейстер. Він має бути чутливим музикантом-акомпаніатором, володіти необхідними технічними навичками, вміти добре читати ноти "з аркуша" та акомпанувати "на слух".

Відомо, що навчальний хор вузу музичного спрямування - це хоровий колектив, на базі якого вчаться працювати майбутні керівники хорів загальноосвітніх шкіл. Співаками такого колективу є студенти, що мають певну музичну підготовку, а заняття хору передбачені навчальною програмою. Однак, в роботі з навчальним хором існує багато складностей і однією з основних є постійна зміна співаків та неповноцінна комплектація хорових партій. Педагог-хормейстер у такій ситуації буде змушений докласти чимало зусиль, щоб такий хор зазвучав повноцінно в плані ансамблевої та тембральної рівноваги, вокальної та художньої виразності. З

першої ж зустрічі диригента-хормейстера з співаками хору в колективі повинна зберігатися атмосфера довіри та поваги, заснована, насамперед, не на професійній перевазі керівника, а на знанні, захопленні та любові до музики, хорового співу. Від знайомства, від першого заняття, протягом усього учбово-репетиційного процесу і до кульмінації роботи - державних іспитів з хорового диригування, концертних виступів. В колективі має панувати атмосфера взаємоповаги та взаєморозуміння.

На першому етапі роботи з хором керівник повинен провести велику дослідницьку роботу по укомплектуванню колективу, добору високохудожнього репертуару, згуртуванню співаків навколо себе. Слід пам'ятати, що велика кількість людей, що зібралися поспівати, це ще не хор. Хор - це, насамперед, міцна організація, об'єднана єдиним бажанням, єдиним прагненням, єдиним завданням творчого ставлення до музики і до своєї співацької справи.

Працюючи у хоровому класі, кожен студент повинен усвідомлювати, що його голос являє собою сладне та багатогранне явище. З одного боку, це самий досконалий, «живий» інструмент, який безпосередньо пов'язан з виконавцем, його думками, почуттями. Тому саме від настрою співака, його психічного стану залежить якість звучання. На заняттях співаків слід застерігати від пасивної, інертної роботи, тому що такий стан негативно впливає на якість звуку і тягне за собою збільшення кількості проспівування для досягнення певних завдань.

З другого боку, як будь-якому інструменту, йому характерний ряд властивостей, ступінь розвитку яких свідчить про вокальну майстерність співака. Тому, співацький голос вимагає систематичної, педагогічно грамотної роботи та професійного, дбайливого ставлення. Головна особливість цієї роботи міститься в тому, що керування процесом співу здійснюється виключно за допомогою якісного оцінювання звучання, а контроль – сформованного слуху. Викладач повинен сам мати та розвивати у хористів вокальний слух, тонко реагуючий на будь-які відхилення та відчуваючий багату гаму кольорів людського голосу.

Безпосередня участь кожного студента в роботі хорового класу у якості співака, спостереження за творчою діяльністю керівника хору під час занять та концертних виступів допомагають на практиці оволодінню засобами та методами хорової

роботи. У процесі занять у студентів формуються навички орієнтації у загальній хоровій звучності, її професійного аналізу. Саме вміння аналізувати і критично підходити до почутого хорового звучання сприятиме розвитку у студентів творчого мислення, творчої активності та інтересу до майбутньої професії.

Вокальна робота є важливим розділом методики роботи з хором. Під час занять у хоровому класі студент переймає складну технологію репетицій у керівника навчального хору, тому викладання цієї дисципліни необхідно доручати високо кваліфікованому фахівцю.

Таким чином, особистість студента, майбутнього вчителя мистецтва, в хоровому класі формується шляхом розвитку творчої активності, яка виявляється в різних аспектах діяльності: з одного боку, він учасник хорового колективу, навчається і співає в ньому як хоровий співак, а з іншого, цей колектив є базою для набуття студентом практичних вмінь та навичок керування хором в якості диригента.

Спів у хорі розвиває у студентів почуття колективізму, організованості, свідомого ставлення до процесу навчання, емоційність, художній смак, музичні здібності, вокальні навички в специфічних умовах хорового строю та ансамблю, а також формує виконавську культуру і майстерність

Працюючи з хором як хормейстер, кожний студент набуває навичок диригента-виконавця. В творчому контакті з хором у нього розвиваються організаторські здібності, воля, тактовність, почуття міри, вміння підтримувати психологічний творчий контакт з окремими учасниками хору і колективом у цілому.

Таким чином, навчальна робота та виконавська діяльність студентів у хоровому класі сприятиме:

- формуванню гармонійно розвиненої особистості;
- створенню умов для розкриття і розвитку творчого потенціалу кожного студента та його подальшої самореалізації;
- підготовці до організації та проведення вокально-хорової діяльності у класній та позакласній роботі;
- розвитку у студентів професійних вмінь та навичок співу у хорі;

- вихованню у студентів професійних навичок керування хором колективом на основі оволодіння методами роботи з хором, дидактичними принципами і знанням психофізіологічного процесу співацької діяльності;
- вивченню кращих зразків хорового мистецтва, які будуть сприяти музичному, художньому та естетичному вихованню студентів.

2. Підбір голосів та комплектування хору.

Підбір голосів та комплектування хору - процес, який вимагає від керівника ініціативи, терпіння, вміння знаходити вірний шлях до вирішення завдань, що стоять перед ним.

Для хормейстера важливо пам'ятати, що тип голосу (сопрано, альт, тенор, бас) визначається за тембром, висотою звучання. Для уточнення типу голосу співаку пропонується заспівати невеличку гамоподібну вправу у висхідному чи низхідному русі в обсязі квінти, піднімаючись вгору чи вниз, визначаючи діапазон голосу. З метою уточнення слухових можливостей можна запропонувати проспівати кілька звуків, виконаних на фортепіано у будь-якому порядку, а також повторити заданий ритм.

Серед високих жіночих голосів слід віддати перевагу гостро інтонуючим легким сопрано. Партія II сопрано комплектується також за рахунок високих голосів, але густіших за тембром. До перших альтів краще добирати голоси переважно густішого тембру, але з просвітленим звучанням високого регістру, що добре зв'язують партію альтів із сопрано. У других альтях цінними є оксамитовість і соковитість тембру, особливо на грудних нотах.

При доборі чоловічих голосів особливу увагу слід звернути на густоту звучання басової партії (баритони, басы), відслідковуючи тембральне забарвлення II басів та більшу прозорість, рухливість партії баритона. Нерідко виникає ситуація, коли нечітко виявлений тембр голосу не дає змоги вірно призначити співака в хорову партію (II тенор або баритон). В таких випадках краще залишити його в партії баритонів, стежачи за його розвитком у той чи інший бік.

Група тенорів формується за тим же принципом, як і група сопрано, але I тенори обов'язково мають володіти фальцетом та мікстом. При формуванні цієї партії

особливу увагу потрібно звернути на володіння перехідними регістрами (штучний до-ре# малої октави та мі-фа# першої октави). Уміння співати в цих регістрах дасть змогу переборювати вокально-технічні навантаження, що виникають при виконанні певних епізодів у хорових партитурах.

Орієнтовна кількість співаків у хорових партіях повинна бути приблизно однакова. При порушенні даних умов диригент змушений буде застосовувати штучний динамічний ансамбль (більшій за кількістю групі співати тихіше, меншій, по можливості, голосніше).

Інтонація перевіряється в гамоподібному проспівуванні звуків знизу вгору й навпаки, у стрибках голосу на перехідні звуки.

Якість голосу по всьому діапазону, його стійкість, рівність, тембральна висота перевіряється послідовним проспівуванням мажорної гами вгору чи вниз по півтонах по всьому діапазону, форте - угору, піано - униз у повільному русі, із відновленням дихання після чотирьох звуків.

Для того, щоб виявити тембр та елементарні співацькі навички, рекомендується користуватися кількома звуками середньої теситури. Для високих голосів (сопрано, тенор) - мі-ля першої октави (для тенорів на октаву нижче) і півтони між цими нотами. Для низьких голосів (альт, бас) такими нотами можуть бути сі - бемоль малої, до - мі першої октави (для басів - октавою нижче).

Корисно давати вправи в супроводі музичного інструменту, граючи певну гармонічну послідовність. Це розвиває гармонічний слух у співаків.

Три-чотири звуки верхньої ділянки діапазону перевіряються за допомогою співу тризвуків чи арпеджіо.

Отже, добираючи співаків до хору, диригент повинен перевірити тип голосу, чистоту інтонування, виявити тембр та елементарні співацькі навички. Недопустимо брати в хор співаків, що мають специфічні тембри, різкі характерні голоси, які не будуть ансамблювати в хорі, а також голоси з дрібною тремоляцією.

3. Репетиційна робота в учбовому хоровому колективі.

Методика репетиційної роботи - один із найменш досліджених процесів диригентського мистецтва. Є дуже багато факторів, які суттєво впливають на вибір

методів та прийомів роботи з хором. Однак, це не виключає можливості узагальнити основні моменти репетиційної роботи.

В загальних рисах план репетиції хору такий:

1. Розспівування.
2. Робота над хоровими партіями твору.
3. Проспівування твору в цілому.

Послідовність цих основних етапів роботи над твором впливає з принципу - від загального до часткового, із наступним поверненням до загального.

Репетиція - це основна форма роботи диригента з хором. Вона повинна бути детально продумана та спланована. Після розспівування, про мету та завдання якого сказано в попередньому розділі, починається наступний етап репетиції - розучування твору. Цьому передуює велика самостійна робота хормейстера по глибокому його вивченню з усвідомленням творчого задуму композитора та виявленням засобів художньої виразності.

Перед розучуванням диригент повинен провести певну дослідницьку роботу: ознайомитись з музичними напрямками та стилістикою композиторських шкіл, які існували в період створення даного твору; проаналізувати його з точки зору теорії, зробити глибокий вокально-хоровий аналіз. Аналітична робота над хоровою партитурою повинна підвести диригента до розуміння змісту твору, знаходженню своєї особистої трактування, виразних та технічних засобів її втілення. Диригент складає репетиційний план, передбачає технічні, вокально-хорові складності та знаходить шлях до їх подолання, він повинен чітко усвідомлювати своє ставлення до твору, вміти передати його своїм учням (співакам хору).

Розучування твору починається з програвання його на фортепіано, співаки при цьому можуть продивлятися свої партії, слідкуючи за партитурою та підспівувати з закритим ротом. Після ознайомлення з твором можна переходити до розучування по партіях, строго слідкуючи за чистотою інтонації та грамотним відтворенням нотного тексту.

Прийоми розучування твору по партіях можуть бути різноманітними, наприклад: розпочати з басів, партію сопрано співати разом із тенорами (при дублюванні) і т. ін. Вчити партії рекомендується по фразах. Кожна музична фраза

має певну завершеність, виразність, цілком вона легше запам'ятовується. Учити з початку до кіпця партію одного голосу і тільки після того переходити до іншої партії недоцільно. Вивчивши дві фрази одного голосу, потрібно переходити до занять з іншими партіями, а потім проспівати уривок разом. Таким чином, потрібно продовжувати розучування до кінця твору. В такому випадку учасникам хору буде цікаво працювати протягом усього розучування.

Основні правила для керівника під час розучування твору:

- чітко уявляти собі те звучання хору, до якого потрібно прагнути як до кінцевого результату:

- вимагати, щоб хор при вивченні окремих партій співав із середньою силою звуку (високі партії під час розучування можна епізодично переносити на октаву вниз), потрібно пояснити необхідність повторення;

- не втомлювати хористів довгими повторюваннями, чергувати різні види роботи.

В цей період (етап розучування) увага, в основному, приділяється техніці виконання. Спочатку більшість вказівок повинна стосуватися того, як скоріше запам'ятати і чисто заспівати свою партію, вірно розподілити дихання. В подальшому, коли співаки будуть краще знати свої партії, слід більше уваги приділити художній виразності виконання. Однак, розучуючи твір, диригент з першої ж репетиції повинен вимагати виконання кожної партії у тому характері, який вона матиме в кінцевому результаті. Чим раніше хор відчує характер твору, зрозуміє його художній задум, тим легше буде виконати технічні завдання. Ознайомивши таким чином усі хорові партії з музичним матеріалом, слід переходити до наступного етапу репетиції - поєднання всіх голосів у єдине хорове звучання. Цей процес являє собою найбільш складний і вимагає великих творчих, фізичних організаторських зусиль від хормейстера. Кращий результат дає поєднання всіх голосів за фразами, епізодами музичного твору. Багаторазове повторення, з аналізом помилок та їх виправленням приведе до цілісного ознайомлення, відповідно, до вивчення музичного тексту твору.

Засвоєння кожним співаком хору своєї партії, вивчення музики всім хором у процесі репетиційної роботи, безумовно, стане основою для досягнення високих виконавських результатів.

При роботі над хоровими творами диригент повинен пам'ятати, що основною метою є реалізація творчого задуму композитора. Для цього необхідно вирішити ряд вузько технічних завдань: якісне звукоутворення, дихання, артикуляція, голосоведення і, головне, стрій, який є наріжним каменем хорового виконавства. Постійна робота в колективі в цьому напрямку дозволить хору набути і надовго зберегти міцну професійну форму.

Уся робота по налагодженню чистого і відстроєного звучання тісно пов'язана із завданням створення художнього образу музичного твору, і авторські вказівки в цьому відношенні є вирішальними. Під час репетицій велике значення має дисципліна в хорі: зосередженість, увага, повне підкорення усім вимогам диригента - це необхідні умови нормальної творчої атмосфери. Усього цього керівник хору може досягти лише в тому випадку, якщо він користується повагою й авторитетом, які здобуваються самим процесом репетиційної роботи й спілкування диригента з хором. Досягнення органічності, цілісності у виконанні, прагненні поєднати окремі частини твору єдиною лінією розвитку музичної думки є змістом репетиційної роботи диригента з хором.

Хормейстер повинен бути принципово чесним музикантом, педагогом, справжнім еталоном для наслідування. Безвідповідальність у цьому плані призведе до втрати авторитету хормейстера як особистості, так і фахівця. Він повинен бути інтелектуально знаючою людиною, цікавою в спілкуванні, творчою особистістю, постійно цікавитися послідніми новинами в хоровому виконавстві, креативно підходити до вибору репертуару.

4. Вокально-хорова робота в навчальному хоровому колективі.

Вокально-хорова робота є головною умовою успішної діяльності будь-якого хорового колективу. Загальновідомо, що хорова звучність є результатом взаємодії всіх елементів, із яких вона складається, а саме: хорового строю, ансамблю, дикції, динаміки, агогіки тощо. Добра вокально-хорова техніка забезпечує достатньо

високий рівень виконання будь-якого хорового твору. Тому керівник хору повинен постійно турбуватися про розвиток та удосконалення вокально-хорової техніки колективу. Наріжний камінь її - інтонація та хоровий стрій у поєднанні з вірною постановкою голосу, адже якщо такого поєднання не існує, дуже важко досягти відповідного хорового звучання.

Утворення вірного співацького звуку тісно пов'язане із засвоєнням основних співацьких навичок, якими є дихання, звукоутворення (атака звуку, резонування), дикція та ін.

Оскільки хоровий спів - це колективне вокальне мистецтво, а співаки, приходячи до колективу, мають різні вокальні можливості, манери співу, різні навички дихання, вимови тексту тощо, перед диригентом із першої ж репетиції постає одне з найскладніших завдань - вироблення у всього хору єдності вокально-хорових принципів. Отже, диригент повинен навчити хористів вірно користуватись диханням, співати в єдиній вокальній манері, тихо, без супроводу. Інакше кажучи, тихий, виразно виконаний твір без супроводу - кращий екзаменатор будь-якого хору.

Основа співу - дихання. Диригент має викласти колективу свої вимоги щодо виконання єдиного принципу взяття дихання як на початку твору, так і в процесі його виконання. Отже, навчитися вірно користуватись диханням, співати в високій вокальній позиції на «опорі» - початок і основа всієї вокальної роботи в хорі, при всій складності цього процесу.

Друга важлива складова вокальної роботи в хорі - навчання правильного формування звуку. У практиці існує велика кількість термінів, які означають ту чи іншу позицію звуку, характер звучання голосу: близький, далекий, дзвінкий, плоский, прикритий, матовий, насичений, грудний, головний та ін. Єдиній манері звукоутворення навчають, проспівуючи різні склади; під час таких вправ змінюються голосні звуки, а елементи голосового апарату мають бути зафіксовані в єдиному положенні; Це досить складно і на перших етапах виконання буде відрізнятися звуковою строкатістю, але з часом загальна позиція, єдність звучання в хорі будуть досягнуті, що, у свою чергу, забезпечить рівне, гарне, м'яке звучання всього хору.

Отже, основне завдання хормейстера полягає у об'єднанні всіх голосів в єдине ціле. Існує багато вправ, які дають можливість досягти цієї мети. Найкраща вправа, як підтверджує досвід, розспівування на голосний "у". По своїй природі цей голосний не дає можливості співати відкритим звуком, а допомагає хормейстеру на перших порах темброво об'єднати всі голоси хору. На цей голосний можна розспівувати музичний матеріал, одночасно слідкуючи за якістю звуку при ознайомленні колективу з хоровим твором. При цьому доцільно об'єднувати між собою хорові партії: тенор - альт; бас - сопрано; сопрано - тенор; бас - альт - сопрано; альт - сопрано - тенор.

Після першого етапу розспівування хору (на "у") слід поступово переходити на інші голосні: "о", "є", "і", повертаючись в кінці розспівки знову до голосного "у".

Під час розспівування, з якого починається кожна репетиція хору і яке має за мету, крім налаштування хору на спів, проведення певної роботи по вихованню вокально-хорових навичок, диригент відпрацьовує прийоми вірного співацького дихання, звуковедення, резонування звуку, дикції тощо. Це готує голос до повного навантаження, яке він має при співі хорових творів. Вокально-хорові вправи для розспівування добираються за принципами контрасту та від простого до складного. Добрий результат дає виконання повільних вправ - розспівок на початку та більш швидких у кінці розспівування. Повільні вправи добре настроюють слух, розігрівають голосові зв'язки, дають можливість контролювати інтонацію, дихання, звуковедення. Це можуть бути вправи на склади : "льо", "ду", "лю" та ін., які слід співати вгору та вниз в обсязі квінти, піднімаючись півтонами. Основна вимога при виконанні таких вправ – досягнення безперервності звукової лінії у вимові різних складів та єдина позиція звукоутворення.

При співі вправ потрібно слідкувати за розподілом дихання і точним інтонуванням. Підбирати вправи слід і з таким розрахунком, щоб вони сприяли розвитку важливого навичку - співу на піано, а також розвивали загальну емоційну та співацьку активність співаків хору. Вправи будуються з урахуванням структури основних мелодичних елементів: інтервал секунди, терцові ходи, поступеневий рух, спів різними штрихами.

Вправи для розспівування можуть бути одноголосі та багатоголосні. Вони слугують відпрацюванню строю та ансамблю хорових партій і хору в цілому; разом із набуттям індивідуальних співацьких навичок.

Під час розспівування диригент повинен пояснити студентам мету вправи, що виконується, адже вони як майбутні диригенти повинні розуміти, за допомогою яких саме вправ виробляються ті чи інші вокально-хорові навички.

Особливі проблеми виникають при виконанні поліфонічної музики. Самостійність проведення тем вимагає, насамперед, чіткості та оперативності. На цьому етапі вокальна робота в хорі має особливе значення. Деякі хормейстери роблять акцент тільки на вокал, мотивуючи тим, що при правильно поставленому вокальному звуці буде відповідне хорове звучання. Ця позиція, з однієї сторони правильна, однак, з іншої - не досить. Хормейстер обов'язково повинен поєднувати вокал з інтонацією. При недостатній увазі до цього неможливо досягти відповідного хорового звучання.

В роботі над поліфонією потрібно враховувати динаміку проведення тем, де головна тема звучить яскравіше, особливо на початку. При підключенні протискладення вона має звучати більш спокійно, надаючи можливість прозвучати іншій темі. Особливо важливо в цей час звернути увагу на точність вокального інтонування.

Слід враховувати також моменти інтерпретації, які пов'язані зі змістом, динамічним звучанням, темпом тощо.

В навчальному хорі розспівування і роботу з хоровими партіями можна доручати студентам випускних курсів. Це дає хороші практичні навички роботи з хором, спілкування з колективом, виховує організаторські якості, готує студентів до державного іспиту з хорового диригування. Однак, студент-випускник повинен знаходитися під постійним контролем диригента хору, який, слідкуючи за його роботою, спрямовує її у вірному напрямку, тактовно допомагає.

5. Роль та значення репертуару в навчальному колективі.

Підбір репертуару має принципове значення для творчої діяльності хорового колективу, він визначає його творчий напрямок та вирішує певні

навчально-виховні завдання. Вирішальним фактором є включення до програми повноцінних у художньому відношенні творів, що є найважливішим критерієм у їх відборі.

Підбираючи репертуар, керівник повинен завжди брати до уваги доступність і відповідність для свого хору тих творів, які він включає до програми. При цьому потрібно звертати увагу як на художній, так і на технічний бік твору, враховуючи якісний та кількісний склад колективу, рівень його музично-художнього розвитку. Однак, репертуар не повинен бути надто легким, адже з кожним новим твором співаки повинні зростати, пізнавати щось нове, удосконалюватись.

Репертуар повинен бути різноманітним за стилістикою, жанрами, що викликатиме зацікавленість як у виконавців, так і у слухачів. Крім того, майбутні керівники хорових колективів за час навчання в хорі повинні ознайомитись з хоровою музикою різних стилів, епох, оволодіти різними художньо-виконавськими навичками. Тому керівник хору зобов'язаний постійно збагачувати свій репертуарний запас, знайомитись з новими творами, вивчаючи найкраще, що існує в жанрі хорового виконавства.

Належне місце в репертуарі хору потрібно віддати музичному фольклору, адже він є могутнім засобом формування національної свідомості. За всіх часів композитори, диригенти-хормейстери звертались до народної пісні, вважаючи її невичерпним джерелом народної музики, фундаментом духовної культури нації, усним літописом життя народу.

Важливе місце в репертуарі учбового хору посідають твори вітчизняних та зарубіжних композиторів.

Керівник хорового колективу повинен звернути увагу також на твори сучасних авторів, адже співаки протягом навчання мають опанувати і сучасну техніку хорового письма.

Репертуарна політика хору складається за принципом "концертності" програми, тобто поряд із серйозними творами класичної та сучасної музики колектив може виконувати популярну музику, жартівливі твори тощо. Слухач під час хорового концерту повинен отримати насолоду, духовно зрости, але водночас і відпочити.

Репертуар хору має постійно урізноманітнюватися, поповнюватися, ускладнюватися та ставати більш цікавим як для виконавців, так і для слухачів. Завдяки такій репертуарній політиці буде постійно зростати виконавська майстерність співаків, покращуватись їх художній смак тощо.

Особливої уваги заслуговує робота над виконанням сучасної музики. Сучасна хорова практика постійно вимагає нових методик, теоретичного осмислення і детального вивчення особливостей сучасного хорового письма, новаторських засобів музичної виразності.

Зростає роль тембрових, сонористичних барв, регістрових співставлень, широке використання хроматизації, поліладовість, в гармонії - ускладнення її вертикалі за допомогою неакордових звуків, кварто-квінтова будова акордів, біфункціональні (двофункціональні) нашарування, модальність і т. ін., а також широке використання речитації, вигуків, говору, гліссандо, шумових ефектів тощо.

Все це говорить про те, що сучасна виконавська практика прагне подолати бар'єр між музичною й мовною інтонацією, максимально зберегти її виразність та ефект.

Таке багатство й різноманітність композиторських засобів зумовлює цілий ряд виконавських труднощів.

Щоб підготувати співаків до виконання творів із складною ладотональною структурою, керівнику хору необхідно зробити ретельний аналіз хорової партитури. Значно полегшити засвоєння нових ладових систем інтонування та прискорити процес розучування сучасних хорових композицій допоможе розвиток у співаків інтервального слуху, прищеплення їм навичок чистого інтонування окремих інтервалів та їх низок без належного настроювання в певному ладу.

Спеціальне вивчення інтервалів необхідне у зв'язку з деякими особливостями сучасної хорової музики: підсиленням ролі широких інтервалів, зокрема, ходів на дисонуючий інтервал, змінами в поступовому русі, значним підсиленням хроматизації.

Виконання сучасної музики вимагає від співаків уміння вільно, спокійно переходити з одного співочого регістру до іншого, змінюючи під час співу механізм звукоутворення.

Спеціальні вправи для чистоти інтонування окремих інтервалів бажано складати таким чином, щоб у них враховувались складність виконання інтервалу в залежності від сили та тривалості звучання кожного звуку, їх метричного співвідношення та способу звуковедення. Це можуть бути вправи на стрибки октави вгору та вниз по ступеням гам з перенесенням у зручний регістр, переривання октави паузою, зміною метру. Поступово музичний матеріал слід ускладнювати: замість мажорного звукоряду покласти в основу вправи хроматичну гаму, теж "перетинаючи" її октавними стрибками. Особливо складним є спів октав м'яким звуком, легато. В цьому співакам суттєву допомогу дасть спів октав з опорою то на нижню, то на верхню ноту октави. При цьому необхідно слідкувати, щоб верхній звук виконувався в меншому нюансі, ніж нижній.

Подібні вправи, при систематичному їх застосуванні, дадуть можливість виробити навички виконання м'яким, гарним звуком без поштовхів, без гліссандування, яке не передбачено у партитурі. Подібні ж вправи на кварта, квінти належить творчо опрацювати хормейстеру та постійно впроваджувати в роботу з хором.

Також потрібно запровадити мелодичні уривки з окремих хорових творів - це не тільки ще одна вправа для читання важких інтервалів, але й метод засвоєння складних місць. Слід усвідомити, що складне інтервальне співвідношення виконується спочатку поза ритмом і темпом, за жестом руки, з зупинкою на ферматі. Можна дати гармонічну підтримку - ту, що в партитурі, або довільну, у відповідному гармонічному стилі. Методична й творча сторони діяльності диригента тут невичерпні, але принцип залишається той же: від загального до часткового і від часткового до загального.

Розучуючи в учбовому колективі новий сучасний хоровий твір, слід розібрати із співаками меншу його частину, але так, щоб хористи добре запам'ятали її. При цьому бажано якомога ширше використовувати прийоми свідомого запам'ятовування мелодії.

В цих дуже складних за музичною мовою творах (алеаторика, сонористика, регістрові співставлення, сміливі гармонічні комплекси, мелодичний звукопис на основі українських народних пісень з ажурною хоровою фактурою і т. ін.) вражає і

чітка логіка фактурного мислення. Тут і тональна визначеність, і коливання тонічних устроїв, і тональна диференціація кількох ліній, що значно збагачують враження.

Слід пам'ятати, що розучувати сучасну хорову партитуру неможливо без попереднього аналізу найскладніших уривків і обов'язково в кожному конкретному випадку розробки системи вправ - розспівок для хору.

Маючи великий досвід роботи, автори пропонують ще декілька шляхів подолання певних гармонічних ускладнень:

- прослуховування акорду у виконанні на музичному інструменті;
- проспівування акорду всім хором у мелодичному розташуванні;
- побудова акорду шляхом послідовного нашарування хорових партій у різних варіантах (кожний голос після вступу начебто застигає на місці до тих пір, доки в результаті розвитку всіх голосів не виникає акордове співзвуччя);

- вивчення колористичних можливостей акорду за допомогою підсилення звучності одного з його звуків або встановлення між партіями повної рівноваги за силою звучання.

Часто виникають труднощі, пов'язані з незручним вступом голосів. В таких випадках рекомендується проспівати всім хором мелодію, яка з'являється як результат послідовного нашарування голосів. Якщо її точне виконання неможливе через складності теситурних умов, то можна заспівати з необхідним октавним перенесенням. Такий шлях значно ефективніший, ніж ізольоване вивчення співвідношень двох, трьох, чотирьох послідовних вступів голосів, або частіше всього застосовуваний на практиці прийом виконання певних гармоній тільки на музичному інструменті.

Слід пам'ятати, що ніяке прослуховування мелодії чи гармонії не може замінити її проспівування. Відповідно з виконавським планом твору надається нюансування, яке більше всього сприяє; втіленню художнього образу.

Слід підкреслити, що оволодіння всіма вокально-хоровими навичками, необхідними для виконання творів сучасних авторів, потрібно підкорити головному - розкриттю художньо-образного змісту твору.

6. Методи спілкування диригента з хором

Хоровий диригент – одна з найскладніших музично – виконавських професій. Вона потребує від музиканта цілого комплексу музичних, організаторських. Педагогічних та психологічних здібностей. Керівник хорового колективу повинен володіти засобами впливу на колектив, переконати у вірності інтерпретації.

Результатом всієї репетиційної роботи хору є концертний виступ перед публікою.

Для успішного виступу хорового колективу на сцені велике значення має вірно побудована програма та певна поведінка диригента та хору під час концерту. Будуючи програму концерту диригент повинен добре продумати не тільки тональне співвідношення творів, що будуть виконуватися, але й архітектоніку драматургії концертного виступу. Програма має бути побудована за умовною тричастинною формою: 1 частина (початок, прелюдія), 2 частина (кульмінація), 3 частина (фінал); при цьому фінальна частина за своєю динамікою повинна бути майже такою ж, як кульмінація. Під час концерту, зважаючи на емоційність сприйняття залом тієї музики, що звучить зі сцени, диригент може вносити корективи в порядок виконання хорових творів. Це багато в чому залежить від концертного досвіду керівника хорового колективу.

Емоційний настрій учасників хору під час концерту повинна відповідати характеру музичних творів, що виконуються (музика жвава, весела, бадьора - посміхатись. рухатись; музика спокійна, сумна відповідний вираз обличчя).

Для диригента дуже важливо втримати емоційну напругу залу до кінця концерту тобто, відчувши кульмінацію, готувати фінал. Фінальний музичний твір повинен бути найвищою емоційно-музичною вершиною всього концерту, викликати бурхливі оплески, час звучання яких диригент має витримати дуже точно та вчасно подати команду на вихід хору зі сцени.

Взагалі проблема спілкування диригента з хоровим колективом під час репетиційної роботи, концертів є надзвичайно цікавою, потребує подальшого глибокого дослідження, адже вона ще майже не вивчена з точки зору фізіології, психології, педагогіки і, водночас, фактично є головним-чинником існування колективу взагалі.

Завдання до тем самостійної роботи за першим бакалаврським рівнем

I курс 1 семестр

Змістовий модуль 1. Організація хорового колективу.

Тема 1. Організація хорового колективу, вибір програми, розспівування.

- вміти оприділити тип свого голосу;
- виробляти навички читки з листа;
- підібрати самостійно комплекс вокальних розспівок.

Тема 2. Формування вокально – хорових навиків.

- теоретичне вивчення питання вокальних та хорових навиків;
- формування навиків правильного співу в високій позиції;
- працювати над розвитком свого голосу.

Тема 3. Вокально – хорові навички: співоча постава, співоче дихання, звукоутворення, дикція. Робота над хоровими творами гомофонно- гармонічної фактури.

- виконувати вправи для розвитку свого голосу;
- вчитися слухати свою партію в загальному звучанні хору.

Тема 4. Робота над кантиленою співу, рівним звучанням хорової партії по всьому діапазону.

- виконувати вправи для розвитку свого голосу;
- на прикладі хорових партій творів працювати над правильним звукоутворення та звуковедення.

2 семестр

Змістовий модуль 2. Основи вокально-хорової роботи.

Тема 5. Формування умінь унісонного та кантиленняго співу як основи хорового мистецтва. Робота над хоровими творами.

- робота та вивченням хорових партій творів програми;
- працювати над правильним звукоутворенням, співом в високій позиції.

Тема 6. Типи співочого дихання, робота над правильним співочим диханням.

- теоретично вивчити про типи співочого дихання;
- підібрати комплекс вправ для роботи на диханням.

Тема 7. Робота над чистотою інтонуванням інтервалів та акордів, високою позицією співу.

- вивчити основні правила інтонування ступенів мажору і мінору;
- працювати над хоровими партіями творів, над чистотою інтонування.

Тема 8. Створення виконавського художнього образу – основне завдання в роботі над хоровими творами.

- вміти визначити тему та ідею літературного тексту;
- вміти визначити темповий та динамічний план твору;
- вміти визначити кульмінаційні місця фраз, частин і цілого твору.

Література.

1. Болгарський А. Г., Сагайдак Г. М. Хоровий клас і практика роботи з хором. – К., 1987.
2. Дмитревський Г. О. Хорознавство і керування хором. - К., 1961.
3. Коломоєць О.М. Хорознавство. Навч. Посібник.- Київ: Либідь,2001.-168с.
4. Мархлевський А.Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. -К., 1986.-96с.
5. Репертуарні збірники.

II курс 3 семестр

Змістовний модуль 3. Виховання культури та естетики співу.

Тема 1. Робота над розвитком рухливості і гнучкості голосового апарату, над дикцією і артикуляцією.

- працювати над розвитком голосу;
- працювати над правильною вимовою голосних і приголосних в співі, формуванням високої співацької позиції.

Тема 2. Ланцюгове дихання – специфічний елемент вокально-хорової роботи.

- працювати над правильним співочим диханням;
- працювати над формуванням високої співацької позиції в творах хорової програми.

Тема 3. Типи атаки звуку, спів з закритим ротом, висока позиція співу, розширення діапазону голосу в роботі над хоровими творами.

- працювати над розвитком голосу, правильним звукоутворенням, розширенням діапазону;
- робота над хоровими творами.

Тема 4. Виховання єдиної манери та високої позиції співу.

- працювати над формуванням високої співацької позиції в творах хорової програми;
- формування культури співу.

4 семестр

Змістовний модуль 4. Вдосконалення практичних навичок у процесі вокально-хорової роботи.

Тема 5. Хоровий ансамбль, ансамбль в хоровій партії, ансамбль динамічний, темповий, дикційний, по тембру, манері звукоутворення, метроритму. Робота над хоровими творами.

- досконале вивчення хорових партій;
- формування вміння слухати свою партію в хорі.

Тема 6. Хоровий стрій та інтонація.

- формування навиків чистого інтонування при вивченні хорових партій;
- формування вміння чути свій голос в загальному акорді та звучанні всього хору;
- робота над високою співацькою позицією в співі.

Тема 7. Вміння визначення засобів музичної виразності в хоровому творі.

- вміти визначити роль та значення засобів музичної виразності в хоровому творі;
- вміти підібрати правильний темп, динаміку в творі.

Тема 8. Створення виконавського художнього образу – основне завдання в роботі над хоровими творами.

- вміти зробити аналіз хорового твору, визначити основні логічні акценти в творі;

- вміти визначити форму та цілісність твору.

Література.

1. Болгарський А. Г., Сагайдак Г. М. Хоровий клас і практика роботи з хором. – К., 1987.
2. Дмитревський Г. О. Хорознавство і керування хором. - К., 1961.
3. Коломоєць О.М. Хорознавство. Навч. Посібник.- Київ: Либідь,2001.-168с.
4. Мархлевський А.Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. -К., 1986.- 96с.
5. Репертуарні збірники.
6. Пігров К. Керування хором. Держвидав ОМІМЛ.- Київ, 1956, с.159-174
7. Чесноков П. Г. Хор и управление. Предисловие К. Птицы. - М.: Государственное муз.из-во, 1961.-240с.

III курс 5 семестр

Змістовний модуль 5. Робота над культурою співу та вокально – хоровими навичками.

Тема 1. Практичне освоєння типів дихання у швидкому й повільному темпі

- підірати комплекс вокально-хорових вправ в різних темпах для роботи над диханням;
- усвідомлене вивчення хорових партій;
- формування культури співу.

Тема 2. Динаміка у хоровому співі. Формування навичок відтворення динаміки: pp, p, mp, mf, f f.

- підірати комплекс вокально-хорових вправ в різних динамічних показниках;
- спів хорових партій з динамікою.

Тема 3 Робота над тембровими характеристиками голосу в творах різних стилів.

- робота над рівним звучанням голосу по всьому діапазоні;

- робота над правильним використанням реєстрів для кожної хорової партії.

Тема 4. Продовження роботи над вокально-хоровими навичками та культурою співу.

- досконале та усвідомлене вивчення хорових партій у творах.

6 семестр

Змістовний модуль 6. Виконавська інтерпретація хорових творів різних стилів та форм.

Тема 5. Володіння академічною манерою співу, емоційним і тембровим забарвленням звуку, виразною мімікою, артистичністю.

- працювати над формуванням високої співацької позиції в творах хорової програми різних стилів та форм;
- формування культури та правильної манери співу в різних творах.

Тема 6. Визначення вимог до інтонування.

- правильне інтонування хорових партій в мелодичному та гармонічному розташуванні;
- вміти визначити складні місця для інтонування та шляхи подолання.

Тема 7. Грамотне відтворення хорових партитур з елементами поліфонії.

- вміти визначити поліфонічну форму твору;
- вміти визначити головну та побічну теми в поліфонічній формі твору;
- вміти побудувати динамічний план твору.

Тема 8. Пошук координації між диригентом та хором.

- робота над вдосконаленням техніки диригування як способу мануального спілкування;
- постійне вивчення теоретичної літератури для підвищення рівня знань з хорознавства та методики роботи з хором.

Література

1. Коломоєць О.М. Хорознавство. Навч. Посібник.- Київ: Либідь,2001.-168с.
2. Мархлевський А.Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. -К., 1986.- 96с.
3. Падалко Л. І. Виховання ансамблю в хорі. – Посібник.- К.: Мистецтво,1996.- 172с.
4. Пігров К. Керування хором. Держвидав ОМІМЛ.- Київ, 1956, с.159-174
5. Чесноков П. Г. Хор и управление им. Предисловие К. Птицы. - М.: Государственное муз.из-во, 1961.-240с.
6. Серганюк Л.І. Методика аналізу хорових творів.-Івано-Франківськ, 2015.
7. Репертуарні збірники.

IV курс 7 семестр

Змістовий модуль 7. Вдосконалення навичок та знань вокально-хорової роботи набутих в попередні роки навчання.

Тема 1 Продовження роботи над ланцюговим диханням, звуковеденням та різними прийомами атаки звукоутворення.

- продовження роботи над вдосконаленням вокально-хорових навиків;
- продовження роботи над культурою співу.

Тема 2. Досягнення конкретної і чіткої вимови тексту в хорових творах, що передбачають різні динамічні відтінки, зміни темпів.

- досконале та усвідомлене вивчення хорових партій у творах;
- слідкувати за вказаними композитором засоби музичної виразності в хоровому творі.

Тема 3 Спів багатоголосних творів у гармонічному і поліфонічному викладі, відхилення в інші тональності.

- вміти зробити аналіз хорового твору.

Тема 4 Вдосконалення спілкування з хоровим колективом, робота над інтонацією, ансамблем, вокальною позицією співу.

- постійне вивчення теоретичної літератури для підвищення рівня знань з хорознавства та методики роботи з хором.

Змістовний модуль 8. Створення єдності форми та художнього образу при виконанні хорового твору.

Тема 5. Володіння прийомами відтворення зміни темпів, агогіки, різних штрихів, динамічних показників.

- продовження роботи над вдосконаленням вокально-хорових навиків; технічним володінням голосом.

Тема 6. Досягнення конкретної і чіткої вимови тексту в хорових творах, що передбачають різні динамічні відтінки, зміни темпів.

- досконале та усвідомлене вивчення хорових партій у творах;

- продовження роботи над вдосконаленням вокально-хорових навиків; технічним володінням голосом.

Тема 7. Виховання відчуття єдності форми хорового твору.

- вміти зробити аналіз хорового твору та визначити форму твору.

Тема 8. Виконавська інтерпретація хорових творів державної програми.

- підготуватися до концертного виступу.

Література

1. Коломоєць О.М. Хорознавство. Навч. Посібник.- Київ: Либідь,2001.-168с.
2. Мархлевський А.Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. -К., 1986.- 96с.
3. Падалко Л. І. Виховання ансамблю в хорі. – Посібник.- К.: Мистецтво,1996.- 172с.
4. Серганюк Л.І. Методика аналізу хорових творів.-Івано-Франківськ,2015.
5. Шамина Л. В. Работа с самодеятельным хоровым коллективом. - М., Музыка, 1988.- 175с.
6. Ушкарев А.Основа хорового письма: Учебник- М.:Музыка,1986.-231с.

Завдання до тем самостійної роботи за другим магістерським рівнем

I семестр

Змістовий модуль 1. Вокально-хорова робота.

Тема 1. Теоретичні основи роботи хорового класу та методика вокальної хорової роботи в хоровому класі. **Тема 2.** Вдосконалення та закріплення навиків хорового співу, одержаних за час проходження курсу хорового класу. **Тема 3.** Висока позція співу-необхідна умова мелодичного і гармонічного строю в роботі над хоровими творами.

Змістовий модуль 2. Виконавська інтерпретація хорових творів.

Тема 1. Створення виконавського художнього образу – основне завдання в роботі над хоровими творами. **Тема 2.** Хорове, художньо – образне мислення в процесі інтерпретації хорового твору.

II семестр

Змістовий модуль 3. Удосконалення вокально-хорових навичок.

Тема 1. Значення тембрального ансамблю у формуванні якісної хорової звучності. **Тема 2.** Роль фактури у становленні загальної драматургії хорового твору. **Тема 3.** Інтенаційна природа музичної мови хорового твору.

Змістовий модуль 4. Виконавська концепція хорового твору.

Тема 1. Виразові, художні та технічні засоби хорового виконавства. **Тема 2.** Втілення емоційно-образного змісту хорового твору у контексті його жанрово-стилістичної моделі.

III семестр.

Змістовий модуль 5. Підготовка хорового колективу до державного екзамену.

Тема 1. Висока професійна майстерність вокально-хорового виконання. **Тема 2.** Виконавська інтерпретація хорових творів різних епох, жанрів та стилів. **Тема 3.** Специфіка концертно-виконавської роботи хорового колективу.

Рекомендована література по курсу

Базова

(Бібліотека Навчально-нвукового інституту мистецтв)

1. Болгарський А. Г., Сагайдак Г. М. Хоровий клас і практика роботи з хором. К., 1987.
2. Дмитревський Г. О. Хорознавство і керування хором. К., 1961.
3. Їжак В.О., Серганюк Ю.М., Серганюк Л.І. Методика аналізу хорових творів.-Івано-Франківськ,1992.
4. Коломоєць О.М. Хорознавство. Навч. Посібник. Київ: Либідь,2001.-168с.
5. Мархлевський А.Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. К., 1986.-96с.
6. Падалко Л. І. Виховання ансамблю в хорі. – Посібник.- К.: Мистецтво,1996.-172с.
7. Серганюк Л.І. Методика аналізу хорових творів. ІваноФранківськ,2015.
8. Соколов В. Г. Работа с хором. М., 1967, 1983.-190с.
9. Соколов В. Г. Хороведение. М., 1971.
- 10.Струве Г. А. Школьный хор. М., Просвещение, 1981.-190с.
- 11.Стулова Т. Хоровой класс : (Теория и практика вокальной работы в детском хоре). Учебное пособие . М.: Просвещение.- 1988.-126 с.
- 12.Пігров К. Керування хором. Держвидав ОМІМЛ. Київ, 1956, с.159-174
- 13.Чесноков П. Г. Хор и управление им. Предисловие К. Птицы. М.: Государственное муз.из-во, 1961.-240с.
- 14.Шамина Л. В. Работа с самостоятельным хоровым коллективом. М., Музыка, 1988.- 175с.
- 15.Ушкарев А.Основа хорового письма: Учебник- М.:Музыка,1986.-231с.

Репертуарні збірники та нотні видання.

- Бібліотека хору»Київ».-Київ,2008 – 2015.
- Благослови, душе моя, Господа. Упорядник Зваричук Ж.Й.-м.Ів.-Франківськ,2000.-90с.
- Долчук Р.О., Доронюк В.Д., Шегда Л.В., Щавінський М.М. Хрестоматія духовної музики України,-ПНУ ім. В.Стефаника, -Івно-Франківськ, 2011. - 310с.

- ДревянкоБ.П. На урилах «Мрії»: Збірка хорових творів / Упорядник Богдан Дервянко.-Львів: Видавництво Львів. Комерц.академія.-2004.-225с.
- Колесса М.Ф. Вибрані хорові твори. «Муз.Україна», 1983.-134с.
- М. Колесса «Хорові твори».Редактор Г. Я. Гембера. Київ, «Муз.Україна»,1998. - 48с.
- Козак Є. Хорові твори. Муз.Україна,Київ,1997.-40с.
- Кошиць О. Українські народні пісні. Муз.-хорове т-во УРСР.-Київ.-1968.-117с.
- Леонтович М. «Хорові твори». «Музична Україна»,-Київ,1977.- 320с.
- Леонтович М. «Хорові твори». / Упорядник Кузик В.В. «Музична Україна»,-Київ, 2005.
- Лятошинський Б. М. Українські народні пісні в обробці Б. Лятошинського. «Музична Україна»,-Київ, 1974.-90с.
- Муніципальний камерний хор «Легенда»: Репертуарний збірник./упорядкування І.Циклінський: Вип.2.-Дрогобич: Посвіт,2006.-146с.
- СвятаЛітургія Іоана Золотоустого. Упорядник Зваричук Ж.Й.-Ів.-Франківськ.-2008.-198с.
- Серганюк Ю.М. Наша дума, наша пісня. Збірник хорових творів.-Івано-Франківськ,1992.- 82с.
- Співає Лемківська хорова капела «Бескид». Упорядник Чоловський П.М.-Івано-Франківськ, 2007.-106с.
- «Первоцвіт»: з піснею у нове тисячоліття. Збірник творів із репертуару народного аматорського хору «Первоцвіт» Народного Дому с. Микитинці. / Упорядник Ганна Карась,-Ів.-Франківськ: Місто НВ,2009.-80с.

Допоміжна

1. Білявський Е. Засвоєння сучасної музичної мови в хорі. К.,1998.
2. Асаф'єв Б.В. О хоровом искусстве. Сб. статей / Сост. И коммент. А.Павлова- Арбенина.- Л., Музыка, 1980.-216с.
3. Бриліант В. С., Палкін В. П. Вокальні вправи для самодіяльного хору. К., 1978.
4. Гарбузов Н. А. Зонная природа звуковысотного слуха. М. Л., 1948.
5. Колеса М. Основи техніки диригування. К.:Муз.Укр.-1973
6. Краснощеков В. И. Вопросы хороведения . М., Музыка, 1969.-300с.
7. Критский Б. Проблемы ансамбля в хоре. М.-1980

8. Назаренко І. Мистецтво співу. К.-1968
9. Лашенко А. П. Хоровая культура: аспекти изучения и развития. К.: Музична Україна, 1989.- 136с.
10. Левандо П. П. Проблемы хороведения. М., 1974.
11. Переверзев Н. Проблемы музыкального интонирования. М., 1966
12. Романовский Н. В. Принципы работы над строем в хоре. В сб.: Хоровое искусство.- Л., 1967.
13. Романовский Н. В. Хоровой словарь. Л.: Музыка, 1972.-144с.
14. Смирнова М. Хорознавство. Харків, 2003.
15. Хайкин Б. Беседы о дирижерском ремесле. М.-1984
16. Шамина Л. В. Работа с самодеятельным хоровым коллективом. М., Музыка, 1988, 175с..
17. Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія української музики. К., 1980.
18. Яковлев А. Физиологические закономерности певческой атаки. Л., 1971.
19. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу: Навчально-методичний посібник для викладачів і студентів мистецьких навч. закладів, учителів шкіл різного типу. К.: ІЗН, 1998.- 160с.

15. Інформаційні ресурси

Бібліотеки, Інтернет, електронні книги, нотні бібліотеки

1. mubis.com.ua/

2. library.dudaryk.ua/ua/compositions

3. www.bestchoir.kiev.ua/index.php/ua/notes

4. <https://parafia.org.ua/noty/>

5. hryh.synthasite.com/seminars.php

6. <http://notes.tarakanov.net/> <http://notes.tarakanov.net/>

7. nlib.narod.ru

8. <https://ukrnotes.in.ua/>

9. www.nbu.gov.ua/webnavigator/Muzyka

10. www.uaportal.com › ...

Програма мішаного хору

Навчально-наукового інституту мистецтв

1. Д. Гендель «Halleluja»
2. В. А. Моцарт «Hostias»
3. В. А. Моцарт «Veni sanctus spiritus»
4. А. Вівальді «Cum sanctu spiritus» 12 частина із «Gloria»
5. Д. Пучіні «Kyrie»
6. С. Монюшко «Kyrie». З меси «Літанія Остробрамська»
7. Г. Форе «Libera me».

8. Д.Бортнянський «Господи, силою Твоєю»
9. Г.Верховинець Святий Боже»
- 10.Б.Дервянко «Ірмос Вознесення»
11. В.Шух « Тиха молитва»
12. М. Лисенко « Камо поїду»
13. Б.Фільц « Нехай Бог помилує нас»
- 14.Р.Твардовський « Благослови, душе моя Господа»
- 15.Х.Бусто « Ave Maria»
16. Х.Бусто О magnum mysterium
17. А.Пярт « Богородице Діво»
18. Д.Січинський, сл.Т.Шевченка « Минули літа молодії»
19. Д.Січинський, сл.Б.Грінченка «Дніпро реве»
20. Д.Січинський, сл.Т.Шевченка «Лічу в неволі»
21. М. Леонтович « Льодолом».
22. М.Леонтович « Зашуміла ліщинька», «Щедрик».
23. А.Литвинов, сл.Т.Шевченка «Ой, чого ти почорніло»
24. А.Вахнянин, сл. Т.Шевченка «Садок вишневий»
25. Б. Лятошинський , сл.Т.Шевченка «Гече вода»
26. Є.Лешко, обр. укр. нар. пісні « Іди, іди дощику».
27. Б. Дерев'яно «Ой, гиля, гиля», обр. укр. нар. пісні.
28. О.Кошиць «На вулиці скрипка грає»
29. В. Грицишин, обр. укр.нар. пісні « Не стій вербо»
30. Є Станкович, сл. Т.Шевченка «Садок вишневий»
31. Є.Станкович «Заклучна Купала».
- 32.Боб Чілокот «Маленька джазова меса»

Перелік індивідуальних занять.

Робота студента з хором колективом над програмою охоплює питання подолання вокально-хорових складнощів, підкреслення жанрово-стилістичних особливостей хорового твору, досягнення високого художнього рівня інтерпретації

хорового твору та образно-емоційної відповідності його виконання, користування методами психологічної та педагогічної діагностики для рішення виконавських задач, аналізу та критичної оцінки виконання, професійного спілкування з хоровим колективом, сценічної етики та виконавської майстерності, підготовки до концертного виступу. Ці завдання він може витішити під час індивідуальної роботи.

Напрямки індивідуальних занять з хорового класу.

1. Самопідготовка студента і робота над вивченням хорових партій державної програми для досягнення високого виконавського рівня.
2. Робота над усуненням вокально-хорових недоліків.
3. Формування власного інтерпретаційного мислення диригента.

Програмові вимоги до курсу, репертуарні вимоги.

До репертуару програми хорового класу повинні включатися високохудожні твори відомих композиторів різних епох, жанрів, стилів, твори композиторів –класиків, зарубіжних та вітчизняних композиторів, обробки українських народних та патріотичних пісень, духовні піснеспіви.

Методи контролю.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня знань та готовність студента до виконання поставлених професійних завдань. Форми поточного контролю: здача хорових партій програми, участь у концертах.

Підсумковий контроль проводиться по закінченню навчального року як результат вивчення навчального курсу та передбачає залік, виступ на державному екзамені.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота		Сума
Змістовий модуль №1	Змістовий модуль № 2	
Здача хорових партій, виступи на концертах 50	Здача хорових партій, виступи на концертах 50	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Залік з хорового класу проходить у вигляді здачі хорових партій напам'ять, участі у різноманітних концертах, виступу на державному екзамені.

Для опанування теретичним матеріалом студент може користуватися хорознавою науковою лтературою. Для вибору музичних творів необхідно вивчати різні репертуарні збірники, нові видання окремих творів, переглядати інтернет – видання, відвідувати нотні бібліотеки.

Глосарій основних термінів до навчальної дисципліни.

Ансамбль (фр. – ensemble) – разом, одночасно, врівноважено, виражає поняття спільної колективної праці. Термін “хоровий ансамбль” означає повну узгодженість та художню єдність усіх компонентів хорового звучання.

Вид хору – характеристика виконавського колектив за кількістю самостійних голосів.

Диригент (conductor) - (від франц. diriger - направляти, керувати) – керівник колективу музикантів, який об'єднує виконавців з оркестру, хору, ансамблю, оперної або балетної вистави з метою досягнення єдиного трактування та художньої досконалості.

Диригування (від франц. diriger – направляти, керувати) – один із видів музично-виконавського мистецтва, керівництво колективом музикантів (оркестром, хором, ансамблем, оперною трупю тощо) під час вивчення, підготовки та публічного виконання музичного твору.

Звукоутворення (грецьк. – *phone* – звук, *фонація*) – це процес виникнення співацького та мовного звука, результат дії голосового апарату. Залежно від типу взаємодії голосових м'язів та дихання розрізняють два основних варіанти початку звука: м'яка та тверда.

Регістр співацьких голосів (діапазон) – сукупність усіх звуків, які замкнені між найбільш високим та найбільш низьким звуком даного голосу.

Теситура (від італ.tessere-складати)– висотне положення звуків мелодії, стосовно висоти звуку.

Тип хору- характеристика складу хору за типами співацьких голосів

Хорова партія – це група однорідних голосів, яка виконує в унісон свою мелодію в хорovому творі.

Хоровий спів- колективне виконання хорової музики, є найдавнішим видом музичного мистецтва, який через демократичність та доступність поширений в переважній більшості країн світу і є могутнім засобом музично-естетичного виховання усіх верств населення.

Хоровий стрій - узгодження між співаками хору у відношенні до точності звуковисотного інтонування.